

**The Legitimacy of
Support Policies for
Women in Romania.
Between Pan and
Parliament**

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPORT PENTRU FEMEI ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ Între cratiță și Parlament

MĂLINA VOICU

The paper is focused on the legitimacy of support policies for women in Romania during the transition period. In order to determine that legitimacy, the analysis is focused on the attitudes of Romanian population about the women participation at the labor market, at the political life, and on the attitudes about the equality between women and men in the society and about the men implication in the child caring. Starting with these attitudes, I was trying to determine what kind of support policy for women are preferred by the Romanian population.

Între schimbările petrecute în societatea românească în perioada de tranziție se înscriu și prăbușirea sistemului socialist de furnizare a bunăstării și dispariția politicii de promovare forțată a femeilor practică de regimul comunist. Aceste două aspecte au avut un impact important asupra situației femeilor în societate. Vechiul sistem încuraja participarea femeilor la munca salariată, pe fondul condiționării bunăstării individuale de muncă, și impunea cote de participare a acestora la viața politică. În anii tranziției însă, șomajul a afectat implicarea în muncă a femeilor, iar destrămarea rețelei de servicii sociale de suport pentru mame a constituit o piedică în plus pentru încadrarea acestora în muncă. De asemenea, a scăzut participarea femeilor la viața politică, numărul celor alese în forurile legislative scăzând mult după 1989.

În aceste context, se impune întrebarea: ce tip de politici de suport pentru femei sunt considerate a fi legitime de către populația României? Pentru a determina legitimitatea potențială a acestor politici, am pornit de la cele patru subsisteme ale sistemului social despre care vorbește Parsons, sistemul economic, sistemul politic, sistemul socio-cultural și sistemul comunității (Richard Munich, 1987, pag. 125-126), și am căutat să identific atitudinea populației față de femei în cadrul fiecărui subsistem în parte. Astfel, la nivelul sistemului economic mă opresc la atitudinea față de femei în calitate de participant la piața muncii, la nivelul sistemului politic urmăresc atitudinea de acceptare/ respingere a participării

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPT PENTRU FEMEI

femeilor la viața politică, în cadrul celui socio-cultural urmărește acordul/ dezacordul față de considerarea femeilor ca fiind inegale cu bărbații, iar la nivelul subsistemului comunitar mă opresc asupra normei care prevede că rolul de creștere și îngrijire a copiilor revine mamei exclusiv. Pornind de la aceste atitudini, încerc să identific tipul de politici sociale de suport pentru femei pe care le consideră legitime populația.

Practic, obiectivul acestui studiu constă în identificarea unor măsuri de politică socială de suport pentru femei considerate ca fiind legitime de către populație pornind de la atitudinile existente față de femei la nivelul societății. Atitudinile pe care le analizez vizează participarea femeilor pe piața muncii, exercitarea rolului de mamă, acceptarea/ respingerea inegalității între sexe și implicarea acestora la viața politică. Cunoașterea opțiunilor populației legate de participarea/ neparticiparea femeii pe piața muncii, a unei anumite distribuții a rolurilor în familie, a educației crescute în rândul femeilor, sunt elemente fundamentale pentru proiectarea deciziilor de politică socială în sectoare precum forța de muncă, asigurările sociale, beneficiile acordate familiilor și copiilor.

O atitudine de susținere a participării femeii pe piața muncii va genera necesitatea promovării unor politici specifice în ceea ce privește piața muncii și șomajul, asigurării unor servicii sociale pentru îngrijirea copiilor, a bătrânilor, introducerea unor beneficii pentru mamele care muncesc (de exemplu concedii de maternitate plătite), redimensionarea schemelor de asigurări sociale. Susținerea din partea populației a egalității partenerilor în ceea ce privește împărțirea treburilor casnice și a îngrijirii și educării copiilor, va necesita promovarea unei legislații care să acorde facilități similare ambilor părinți, indiferent de sex, în ceea ce privește îngrijirea copiilor (de exemplu acordarea de concediu paternal). Deci, îmi propun să investighez ce tip de politică socială sunt dispuși românii să susțină în privința suportului acordat femeilor și ce factori determină această opțiune.

Lucrarea conține o scurtă prezentare a tipurilor de măsuri adoptate de statele bunăstării occidentale la problemele ridicate de emanciparea femeilor și de schimbările valorice produse în societățile occidentale începând din anii '60, continuă cu o descriere a situației femeilor din România în perioada comunistă și în decursul tranziției. Aceste prime două părți sunt urmate de analiza – pe baza datelor empirice – atitudinii existente în societate față de participarea școlară a femeii, față de participarea acesteia pe piața muncii, față de implicarea acesteia în viața politică, și a atitudinii de acceptare/ respingere a inegalității între sexe. Pornind de la opțiunile populației referitoare la aceste aspect, voi încerca să identific tipurile de politici considerate a fi legitime. Lucrarea se va încheia cu câteva scurte concluzii referitoare la politicile de suport pentru femei considerate legitime de către populație.

Statul bunăstării și poziția femeii în societatea occidentală

Apariția Statului Bunăstării occidental este expresia consensului postbelic, atât a consensului între clasele sociale (abandonarea luptei de clasă în dorința de a realiza creșterea economică), cât și a consensului politic (Christopher Pierson, 1991, pag. 130). În această epocă valorile dominante la nivel social erau avantajul material, securitatea și tradiția (Jan van Deth, 1995, pag 3.). Începând din anii '60, în Europa de Vest se remarcă o renunțare la valorile tradiționale și o accentuare a valorilor precum independența, emanciparea, auto-realizarea așa cum arată teoriile modernizării (vezi Ronald Inglehart, 1990). Această modificare a orientărilor valorice ale populației este legată de o serie de alți factori precum: creșterea participării femeii pe piața muncii, în condițiile nevoii crescute de mână de lucru apărută ca urmare a avântului economic postbelic, creșterea nivelului educațional al femeilor,

dezvoltarea contracepției. Toți acești factori au contribuit la schimbarea poziției femeii în societatea vest europeană (Jan van Deth, 1995, pag. 64).

Modificarea poziției femeii în societate a ridicat o serie de dificultăți statului bunăstării. Participarea pe piața muncii a avut implicații deosebite în ceea ce privește îngrijirea copiilor și a bătrânilor. Creșterea angajării în muncă, precum și a libertății sexuale a avut drept efect creșterea numărului de familii monoparentale care implică niște costuri deosebite pentru îngrijirea copiilor, mai ales a celor cărora părinții nu le pot asigura condiții corespunzătoare. Toți acești factori au avut drept rezultat o creștere a nevoilor pentru servicii sociale și, implicit, o creștere a cheltuielilor publice și sociale (Vic George, 1996, pag. 10 - 13).

Mișcarea feministă ridică o serie de critici la adresa statului bunăstării. În cadrul acesteia există și voci care nu atacă modelul de furnizare a bunăstării existent, cum ar fi cazul feminismului liberal care consideră că Statul Bunăstării oferă posibilitatea și locul de extindere a drepturilor economice și sociale ale femeilor (Vic George, Paul Wilding, 1994, pag. 136); feminismul socialist și cel radical dezvoltă o concepție contrară. Pentru feminismul socialist Statul Bunăstării are rolul de a menține modelul tradițional de familie, favorizând păstrarea puterii și a privilegiilor de către bărbați, în timp ce pentru feminismul radical statul bunăstării reprezintă un instrument de menținere a supremației masculine (Vic George, Paul Wilding, 1994, pag. 136).

Creșterea cheltuielilor sociale provocată de modificarea poziției femeii în societate, modificarea valorilor populației, precum și criticile la care este supus Statul Bunăstării din partea mișcării feministe aflată în ascensiune, contribuie la agravarea crizei în care se afla Statul Bunăstării, criză începută în anii '70. Gosta Esping Andersen (1997) identifică trei strategii de încercare de ieșire din criză legate de tipul de Stat al Bunăstării promovat: calea scandinavă, calea anglo-saxonă sau neo-liberală și calea urmată de

țările Europei continentale (pag. 9).

Țările scandinave se orientează spre o politică activă pe piața muncii, pe expansiunea serviciilor sociale și pe egalizarea între sexe, promovând creșterea angajării în sectorul public și dezvoltarea instituțiilor de îngrijire a copiilor. Toate acestea au ca efecte creșterea egalității între sexe, armonizarea carierei profesionale și a fertilității pentru femei, dar și segregarea pieței muncii în funcție de sex, între sectorul privat în care angajații sunt predominant bărbați și cel public în care lucrează mai ales femei (pag. 13 - 14).

Calea neo-liberală, urmată de SUA, Marea Britanie și Noua Zeelandă, încearcă rezolvarea crizei prin lărgirea pieței muncii și prin flexibilizarea salariilor. Politicile sociale promovate au fost de reducere a salariului social și de legiferare a salariilor minime, dublate de o protecție socială focalizată. Efectele au fost creșterea semnificativă a angajării în muncă, dar cu salarii foarte scăzute, mai ales pentru cei cu calificare slabă. Pe această cale sunt integrați în muncă tinerii fără calificare, femeile, imigranții. Efectul acestor politici este menținerea în sărăcie a acestor categorii (pag. 15 - 16).

Calea urmată de țările Europei continentale (Germania, Franța, Italia) are la bază strategia retragerii timpurii de pe piața muncii, pe fondul existenței unui sistem de asigurări sociale foarte dezvoltat, bazat pe măcar o angajare în muncă. Sistemul încurajează participarea pe piața muncii a forței de muncă predominant masculină, ce beneficiază de salarii mari și drepturi sociale crescute și care reprezintă principala sursă de venit a familiei. Cei aflați în afara pieței muncii, în special femeile, depind de câștigurile celui angajat și de transferurile sociale. În plus, sistemul nu numai că nu încurajează angajarea femeii în muncă, ci chiar o „penalizează” prin aplicarea de impozite pe familie. La toate acestea se adaugă slaba dezvoltare a serviciilor sociale, descurajând astfel încadrarea în muncă a femeilor (pag. 18-19).

Practic, pentru ieșirea din criză, cele trei căi propun soluții diferite în ceea ce privește situația femeilor. Modelul

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPT PENTRU FEMEI

scandinav propune angajarea cât mai extinsă a femeilor în muncă, dublată de explozia serviciilor sociale, modelul neo-liberal încurajează și el încadrarea în muncă a femeilor, dar cu salarii scăzute pentru cele care au calificare redusă, fapt care le împinge în sărăcie, iar modelul central european întărește practic dependența femeii de familie, neglijând problematica femeii.

Situația femeii în România

Perioada comunistă

Un element fundamental al ideologiei comuniste îl reprezintă egalitatea între cetățeni, cu accent asupra egalității de status social. Pornind de la acest principiu, comunismul prevedea și egalitatea între persoanele de sexe diferite, fapt ce a avut consecințe importante asupra poziției femeii în societate. În analiza de față mă voi referi la câteva fațete ale acestei egalități între sexe impuse de regimul comunist. Voi lua în considerare planul educațional, pe cel al muncii și pe cel al vieții politice. Cu alte cuvinte, voi încerca să arăt, făcând referire la cele trei planuri, cum a acționat regimul comunist pentru a asigura egalitatea între sexe.

Statul bunăstării de tip socialist garanta și asigura accesul gratuit al întregii populații la formele de învățământ de toate gradele. Astfel se asigura accesul nediscriminatoriu al femeilor la toate formele de învățământ, ajungându-se ca femeile să aibă în România un nivel de educație apropiat de cel al bărbaților (Statutul femeii în România 1980 - 1994, pag.44). Nivelul de instrucție crescut le permitea femeilor și accesul pe piața muncii, în poziții similare și cu salariu similar cu cel al bărbaților, deoarece economia centralizată prevedea un salariu fix pentru o anumită poziție ocupată, salariu ce nu putea fi negociat.

Un factor care a avut o importanță deosebită în dobândirea unui statut de egalitate pentru femeile din România a fost accesul la piața muncii. În condițiile industrializării forțate din perioada comunistă,

statul avea nevoie de forță de muncă, fapt care a determinat încurajarea încadrării în muncă a femeilor. Pe de altă parte, statul nu numai că asigura locuri de muncă pentru toate persoanele active, dar și condiționa o mare parte a beneficiilor sociale de încadrarea în muncă (Cătălin Zamfir, 1999, pag. 21). Astfel că beneficiau de alocație doar copiii celor angajați, beneficiau de concediu natal plătit și de concediu plătit de îngrijire a copilului bolnav doar mamele angajate. În plus, întreprinderile ofereau o serie de servicii sociale, cum ar fi creșele, grădinițele, pentru copiii celor angajați. Aceste măsuri au avut drept rezultat stimularea încadrării în muncă a femeilor. Însă, în perioada comunistă mai exista și un alt factor care motiva munca femeii; acesta era nivelul scăzut al veniturilor care nu permitea asigurarea unui minim decent de trai pentru o familie doar dintr-un singur salariu (Elena Zamfir și alții, 1999, pag. 276). În condițiile acestea participarea femeii pe piața muncii era foarte crescută.

Și în planul vieții politice regimul comunist a încercat o egalizare a rolurilor deținute de femei, cu cele deținute de bărbați, prin intermediul sistemului cotelor de reprezentare. Astfel în 1987, în Marea Adunare Națională a României (vechiul for legislativ), 34% dintre cei care îl constituiau erau femei, iar la nivelul guvernului 5 miniștri din 40 erau femei². Cu toate acestea, numărul de femei care făceau parte din Biroul Politic Executiv al partidului, forul cel mai înalt al deciziei politice, era foarte redus, în 1987, din cei 21 de membri ai biroului, doar 2 fiind femei³. Se poate afirma că rolul femeilor în viața politică era mai degrabă unul decorativ, decât de participare la luarea deciziilor (Women in Transition, 1999, pag. 94), fiind impus de ideologia promovată oficial.

Se impun a fi subliniate două aspecte cu privire la promovarea egalității între sexe în timpul regimului comunist. Lupta împotriva discriminării nu s-a realizat prin intermediul mijloacelor juridice, ci a fost impusă prin mijloace politice și administrative. Astfel că, sistemul juridic nu accentua drepturile femeilor, ci dreptu-

rile tuturor persoanelor fără discriminare în funcție de sex, religie, etnie (Elena Zamfir și alții, 1999, pag. 270). Un alt aspect care trebuie să fie menționat este că statutul de egalitate nu este dobândit de către femei în urma unui proces de revendicare a unor drepturi, ci este impus de către autoritate (Women in Transition, 1999, pag. VIII). De aici poate să decurgă faptul că egalitatea între sexe nu este susținută de către populație, fiind considerată ca o lucru impus prin constrângere și la care se renunță atunci când constrângerea dispare. Întrebarea care se impune este dacă populația a considerat ca fiind legitime măsurile care asigurau un statut de egalitate pentru femei sau nu.

Deci, elementele principale ale modelului propus de regimul comunist în privința femeilor erau: angajare ridicată a femeilor în muncă, un nivel crescut al educației, o participare la viața politică destul de însemnată, dar fără implicare în sferele înalte ale deciziei politice. În plus, statul oferea un sistem relativ extins de servicii sociale pentru îngrijirea copiilor, dar de o calitate destul de slabă. La acestea se adăugau o serie de beneficii sociale oferite familiilor și mamelor cu mulți copii care participau mai puțin la munca salariată, asigurându-se protecția socială și pentru această categorie de femei.

Situația actuală

Căderea comunismului a însemnat prăbușirea politicii de impunere a egalității între sexe. În acest context era de așteptat ca să apară o redefinire a poziției femeii în societate. Cercetările făcute asupra condiției femeii în România, precum și în alte țări aflate în tranziție, arată că sub anumite aspecte condiția femeii rămâne neschimbată sau cunoaște chiar o ameliorare, în timp ce în altele se constată o depreciere a acestei poziții. Mă voi opri mai întâi asupra măsurilor de politică socială destinate a asigura suportul pentru femei promovate după 1989, referindu-mă apoi la situația concretă a femeilor în domeniul precum piața muncii, participarea școlară, participarea la viața politică.

Politica de suport pentru femei promovată de regimul comunist viza câteva obiective: participarea femeii la munca plătită, asigurarea de servicii sociale pentru îngrijirea copiilor, asigurarea de beneficii sociale atât pentru mamele care lucrau, cât și pentru cele care nu lucrau. După 1989 s-a continuat politica de susținere a mamelor care lucrează printr-o serie de măsuri adresate doar femeilor încadrate în muncă. În această categorie se înscriu legi precum cea a concediului plătit pentru sarcină și lehozare sau cea a concediului plătit pentru îngrijirea copilului până la 2 ani. De aceste prevederi nu beneficiază însă femeile care nu au fost angajate înainte de a avea un copil. Mai mult, alocația pentru mamele care au mai mult de trei copii – oferită de regimul comunist drept sprijin pentru cele care aveau mai mulți copii – a fost lăsată a se eroda datorită inflației, și din 1995 a fost eliminată, fiind preluată de sistemul de ajutor social (Elena Zamfir și alții, 1999, pag. 295). Deci, politica promovată după 1989 se concentrează pe a oferi sprijin pentru femeile care lucrează, ignorând problemele celor neîncadrate în munca salariată.

În planul educației, situația femeilor în România pare a nu se fi înrăutățit, constatându-se o creștere a ratei de participare școlară a femeilor în învățământul secundar și superior. În ceea ce privește participarea femeii pe piața muncii situația femeilor nu a cunoscut o înrăutățire. Autorii raportului *Women in Transition* (1999) arată că după 1989 numărul de femei active a crescut în România (pag. 26). Dorința de implicare tot mai crescută a femeilor în munca salariată poate fi explicată prin necesitatea existenței celui de-al doilea salariu în gospodărie, pe fondul erodării puternice a veniturilor, prin condiționarea beneficiilor pentru mamele cu copii de angajarea anterioară în muncă și prin nevoia de asigurări sociale. Faptul că, în condițiile în care legea oferă mamelor concediu plătit pentru creșterea și îngrijirea copilului până la 2 ani, multe femei renunță la concediu mai repede pentru a se întoarce la serviciu, este un argument în acest sens (Elena Zamfir și alții, 1999, pag. 276, 297).

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPTOR PENTRU FEMEII

Există însă și o serie de aspecte negative legate de implicarea în muncă a femeilor în perioada de tranziție. Apariția șomajului a afectat femeile într-o măsură mai mare decât bărbații. În 1997 rata șomajului pe sexe era de 6% pentru femei și de 5% pentru bărbați. În plus, șomajul în rândul femeilor le afectează mai ales pe cele din grupele de vârstă tânără, o altă caracteristică a șomajului în rândul femeilor fiind șomajul de lungă durată (în 1997, 49% dintre femeile fără loc de muncă erau în șomaj de lung termen) (*Women in Transition*, 1999, pag. 28 – 29).

Dar nu numai dispariția unui număr semnificativ de locuri de muncă poate să afecteze participarea femeilor la munca salariată, un rol important revenind în acest context și modificărilor survenite la nivelul serviciilor sociale pentru creșterea și îngrijirea copiilor. Sistemul socialist de furnizare a bunăstării oferea, așa cum am arătat anterior, o rețea relativ extinsă de astfel de servicii sociale, dar de o calitate destul de slabă. În perioada de tranziție aceste servicii de suport pentru mame, mai ales pentru mamele care lucrează, au suferit o puternică erodare (Elena Zamfir și alții, 1999, pag. 297). În acest context este de așteptat ca îngrijirea copiilor, sarcină care revine în mod tradițional mamei să afecteze participarea femeii la munca plătită. Importantă este aici opțiunea colectivității: dacă populația susține participarea femeii la munca plătită în contextul inter-schimbării rolurilor în gospodărie, soluție susținută la nivel legislativ prin introducerea Legii concediului paternal, sau consideră că femeile trebuie să renunțe la serviciu pentru creșterea copiilor. Evoluțiile survenite după '89 în societatea românească ne îndreptătesc să susținem **ipoteza atitudinii favorabile față de participarea femeii la munca plătită**.

În planul vieții politice s-a înregistrat în schimb o retragere a femeilor în perioada de tranziție. Astfel, scade numărul de femei din Parlament, în forurile legislative fiind în 1997 un procent de 7% femei⁴, iar la nivel ministerial în 1996 nefiind nici un ministru femeie. Participarea femeilor la foruri înalte de luare a deciziilor este așadar

redușă, însă balanța între femei și bărbați este echitabilă în ceea ce privește participarea la nivelul mediu de luare a deciziilor⁵. Deci în condițiile eliminării măsurilor egalitariste impuse de regimul comunist poziția femeii se modifică în societatea românească doar în ceea ce privește participarea la viața politică, participarea la sistemul educațional și pe piața muncii menținându-se la cote ridicate.

Câteva ipoteze

Din cele expuse anterior este de așteptat ca populația României să aibă o **atitudine favorabilă în ceea ce privește participarea femeii la munca salariată și în ceea ce privește participarea la procesul educativ, dar să fie defavorabilă participării femeii la viața politică**. În analiza pe care o voi realiza mă voi opri mai mult asupra a trei aspecte pe care le consider mai relevante asupra problematicei puse în discuție și anume prezența unei atitudini favorabile față de participarea femeii pe piața muncii, existența unei atitudini favorabile participării femeii la viața politică și a unei atitudini favorabile față de statutul de egalitate al femeii cu bărbatul în societatea românească. Aceste aspecte vor fi analizate în detaliu, încercându-se identificarea factorilor care determină adoptarea unor atitudini favorabile sau defavorabile.

Întrucât **participarea femeii la munca salariată** apare în societățile moderne, consider orientarea valorică spre modernism (în sensul definiției dată de Dumitru Sandu termenului de modernism – 1996, pag. 179) ca predictor pentru o atitudine favorabilă față de încadrarea femeii în muncă. De asemenea, un nivel crescut de educație favorizează accesul individului în medii în care discriminarea în funcție de sex este tot mai puțin prezentă. De exemplu, în România, mai bine de jumătate din persoanele aflate la un nivel mediu de luare a deciziilor⁶ sunt femei, așa cum arătam mai sus. În aceste condiții creșterea nivelului de educație determină o atitudine favorabilă angajării în muncă a femeilor. Un

alt predictor pentru dimensiunea investită il constituie vârsta, deoarece persoanele mai în vârstă au fost socializate într-un mediu în care modelul de familie era cel în care bărbatul era activ economic, iar femeia era casnică. O altă categorie de factori care pot să influențeze această atitudine este reprezentată de condițiile considerate importante pentru fericirea unei căsnicii. Astfel, cei care consideră condițiile materiale ca fiind importante, vor susține munca salariată a femeii, mai ales în contextul economic actual. Iar cei care vor considera importantă omogenitatea culturală a familiei vor avea, de asemenea, o atitudine favorabilă, pentru că susținerea omogenității culturale între soți presupune o atitudine favorabilă ascultării opiniei celui alt soț, practic acordarea acestuia unui statut de egalitate. Tot seria predictorilor pentru susținerea unei atitudini favorabile față de munca femeilor include și respingerea ideii că femeile nu au drepturi egale cu bărbații. Cei care vor susține faptul că femeile nu au drepturi egale cu bărbații în ceea ce privește angajarea în muncă sunt **cei care acordă femeii un statut de inegalitate în ceea ce privește munca. În plus, consider sexul un predictor pentru susținerea unei atitudini favorabile, femeile fiind mai înclinate decât bărbații să susțină angajarea în muncă a celor de același sex. Pe scurt, ipoteza mea este că orientarea valorică spre modernism, educația, vârsta, susținerea importanței condițiilor materiale și a omogenității culturale între soți și apartenența la sexul feminin vor influența în sens pozitiv atitudinea față de implicarea în muncă a femeilor, în tip ce susținerea faptului că femeile nu au drepturi egale în ce privește accesul la slujbe va acționa în sens invers.**

Un alt aspect asupra căruia voi face o analiză detaliată este **acceptarea/respingerea ideii că un copil are nevoie neapărată de mamă pentru a se dezvolta normal.** Un factor esențial care determină susținerea acestei idei este vârsta, cei mai în vârstă fiind mai dispuși să îi acorde credit, față de cei tineri, deoarece au fost socializați într-un mediu în care modelul dominant era cel al mamei casnice care își

crește singură copii. Un efect similar va avea și influența mediului rezidențial, cei care locuiesc în mediul rural fiind mai dispuși să susțină afirmația, deoarece modelul mamei care își crește singură copii este mai răspândit la sat, pe fondul slabei dezvoltări a serviciilor sociale pentru îngrijirea copiilor (creșe, grădinițe). Un alt predictor pentru atitudinea luată în discuție este nivelul de educație al subiectului. Așa cum am afirmat anterior, un nivel de educație crescut permite accesul în medii în care se practică mai puțin discriminarea în funcție de sex, iar femeile au un statut de egalitate cu bărbații. Astfel, femeilor nu le vor fi atribuite roluri cu mult diferite de cele ale bărbaților. Un alt element care ar putea să favorizeze acceptarea ideii că un copil are nevoie de mama sa pentru a se dezvolta normal este și numărul de copii minori aflați în gospodărie. Cei care au mai mulți copii minori în îngrijire vor fi înclinați să accentueze rolul mamei în dezvoltarea normală a acestora. De asemenea, starea civilă poate juca și ea rol de predictor pentru adoptarea unei atitudini favorabile. Cei căsătoriți vor fi mai înclinați să afirme că un copil are nevoie de mama sa, deoarece problemele creșterii copiilor îi afectează în mai mare măsură pe cei căsătoriți decât pe cei singuri. În schimb, orientarea valorică spre modernism va avea o influență inversă, deoarece modernitatea aduce cu sine emanciparea femeii, participarea acesteia la munca plătită, împreună cu apariția serviciilor sociale destinate îngrijirii copiilor. Deci, **în timp ce rezidența în mediul rural, vârsta înaintată, numărul crescut de copii și a fi căsătorit determină o atitudine favorabilă față de ideea că un copil are nevoie de mama sa pentru a se dezvolta normal, orientarea spre modernitate și nivelul crescut de educație determină susținerea unei opinii contrare.**

În ceea ce privește **accesul femeilor la viața politică, pornesc de la ipoteza că o atitudine favorabilă acestei participări este determinată de un nivel crescut de educație, de atitudinea favorabilă schimbărilor democratice din societate și de rezidența în mediul urban.**

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPTOR PENTRU FEMEI

Un nivel crescut de educație am văzut că favorizează accesul persoanei în medii în care nu se practică discriminarea. Așa cum am arătat anterior, mai bine de jumătate din cei incluși în categoria specialiștilor, a celor aflați la nivele medii de luare a deciziilor în România sunt femei. O atitudine favorabilă schimbărilor sociale și economice produse în societatea noastră după 1989 implică existența unei atitudini favorabile libertății de exprimare și accesului nediscriminatoriu la viața politică, influențând în sens pozitiv atitudinea față de accesul femeii la nivele înalte ale deciziei politice. Rezidența urbană poate să influențeze atitudinea luată în analiză prin favorizarea desprinderii de modelul tradițional rural în care femeile nu aveau un rol important în luarea deciziilor la nivelul comunității. În schimb, **credința în ceea ce afirmă biserica, susținerea faptului că femeile nu au drepturi egale cu bărbații în ceea ce privește accesul la slujbe și apartenența la sexul masculin vor favoriza respingerea participării femeilor la viața politică.** Consider credința în ceea ce spune biserica drept predictor relevant pentru o atitudine defavorabilă implicării femeii în politică, deoarece biserica nu promovează participarea femeilor la luarea deciziilor, în nici un for de conducere a bisericii nefiind acceptate femeile. De asemenea, consider susținerea inegalității între sexe în ceea ce privește drepturile pe piața muncii ca un predictor relevant pentru o atitudine defavorabilă egalității între sexe, care are implicații și în sfera vieții politice. În plus, consider că bărbații împărtășesc în mai mare măsură decât femeile stereotipul inegalității între sexe în ceea ce privește accesul la sfera decizională, aceasta fiind în mod tradițional monopolul sexului masculin.

O serie dintre factorii care influențează atitudinea favorabilă față de încadrarea în muncă a femeii, exercită o influență și asupra unei *atitudini de egalitate/ inegalitate față de femei în societate*. În această categorie sunt incluse: orientarea valorică spre modernism (modernitatea fiind cea care a adus acceptarea unui statut de egalitate între sexe în socie-

tate), vârsta (cohortele vârstnice fiind socializate într-o societate care promova inegalitatea între sexe), educație (educația permițând accesul în medii sociale în care discriminarea între sexe este mai puțin prezentă), sexul (femeile fiind mai favorabile susținerii unei atitudini de egalitate între sexe în societate) și susținerea inegalității în drepturi în ceea ce privește accesul la slujbe între cele două sexe (indicator clar al susținerii unei atitudini de inegalitate între bărbați și femei). Însă aceștia nu sunt singurii factori care influențează susținerea unei atitudini de egalitate/ inegalitate între sexe. Ipoteza mea este că la acești factori de adaugă: *atitudinea favorabilă discriminării față de persoane de altă etnie*, față de persoane care încalcă anumite norme sociale și față de cei cu orientări politice extreme, ca indicator al intoleranței față de persoane diferite față de propria individualitate; atitudinea defavorabilă față de democrație ca formă de guvernare, în contextul în care democrația susține statutul de egalitate al tuturor cetățenilor (o atitudine defavorabilă democrației fiind asociată cu respingerea egalității între persoane de sexe diferite): *credința în ceea ce afirmă biserica*, considerat drept indicator relevant pentru problema investigată datorită statutului de inegalitate între sexe pe care îl promovează biserica.⁷ Deci, pornesc de la ipoteza că: **orientarea valorică spre modernism, nivelul crescut de educație, vârsta, apartenența la sexul feminin reprezintă factori care determină o atitudine favorabilă față de statutul de egalitate al femeii, în timp ce atitudinea de discriminare, cea de respingere a democrației, credința în ceea ce afirmă biserica și respingerea drepturilor egale între bărbați și femei pe piața muncii, vor determina o atitudine defavorabilă.**

Pentru a testa ipotezele emise am făcut apel la o serie de date culese prin intermediul anchetelor pe bază de chestionar care conțin întrebări vizând problematica abordată. Voi face apel la date provenind din următoarele cercetări: Valori ale lumii (World Values Survey) 1993⁸, Valori ale lumii 1997⁹, Valori ale europenilor (European Values Survey) 1999¹⁰.

Care este atitudinea românilor față de femeii?

Pentru a răspunde la întrebarea anunțată în titlul acestei secțiuni voi realiza mai întâi o descriere intuitivă a realității sociale pe care voi încerca să o explic. În scopul explicării acestei realități este necesar ca ea să fie redusă la dimensiunile sintetice. Acest lucru va fi realizat în secțiunea ce urmează.

Pentru a formula un răspuns la întrebarea „care este atitudinea românilor față de femeii?” am schițat deja explicații teoretice pentru reprezentarea poziției femeii în câteva sfere ale vieții sociale: viața de familie, educația, implicarea în munca salariată și viața politică.

Referindu-mă la planul vieții de familie mă voi centra pe aspectele referitoare la distribuția între părinți a sarcinilor referitoare la creșterea și îngrijirea copiilor, precum și la felul în care o mamă care muncește își poate îndeplini îndă-

toririle părintești, în percepția populației.

Din datele prezentate în tabelele 1, 2 și 3 rezultă câteva tendințe clare. Se remarcă o scădere în timp a acordului față de afirmația că o mamă care lucrează poate fi la fel de grijulie ca și una care nu lucrează. Însă, ceea ce frapază la o primă privire asupra datelor este o contradicție aparentă între susținerea faptului că o mamă care lucrează poate să se comporte la fel ca și una care nu lucrează, și a afirmației că un copil a cărui mamă lucrează va avea de suferit. În cazul primei afirmații, se înregistrează aproape un consens în susținerea ei, în timp ce pentru cea de-a doua apare controversa. Practic părerea susținută este că în timp ce mama lucrează, chiar dacă ea este grijulie cu copilul, acesta, probabil, va avea de suferit. Tot un subiect de controversă îl reprezintă și asumarea de către tați a îngrijirii copiilor, populația fiind împărțită și în acest caz în ceea ce privește acceptarea/ respingerea ideii.

Tabelul 1

În ce măsură sunteți de acord cu afirmația: o mamă care lucrează poate să fie la fel de grijulie față de copiii săi ca și una care nu lucrează?

Sursa datelor	În foarte mare măsură	În mare măsură	În mică măsură	În foarte mică măsură	Nu știu*	Total
Valori...1993	47,4%	36,7%	15,0%	0,8%		100%
Valori... 1997	46,1%	39,7%	12,3%	1,9%		100%
Valori... 1999	37,7%	42,6%	11,7%	4,8%	3,1%	100%

*Notă: 1. În chestionarele aplicate în 1993 și 1997 „Nu știu” nu figura printre variantele de răspuns oferite subiecților, ceea ce impune anumite rezerve în compararea datelor.

2. Am testat dacă distribuțiile sunt similare pentru datele provenind din Valori 1993 și 1997, utilizând testul KS, și am constatat că diferențele sunt semnificative pentru $p < 0,0005$ ($\chi^2 = 21,632$, $v = 3$).

Tabelul 2

În ce măsură sunteți de acord cu afirmația: un copil preșcolar probabil va suferi dacă mama sa lucrează (are serviciu)?

Sursa datelor	În foarte mare măsură	În mare măsură	În mică măsură	În foarte mică măsură	Nu știu	Total
Valori... 1993	14,0%	44,2%	36,2%	5,6%		100%
Valori... 1999	12,4%	32,4%	34,5%	15,8%	5,0%	100%

Tabelul 3

În ce măsură sunteți de acord cu afirmația: în general tații pot avea la fel de bine grijă de copii ca și mamele?

Sursa datelor	În foarte mare măsură	În mare măsură	În mică măsură	În foarte mică măsură	Nu știu	Total
Valori... 1999	18,3%	36,8%	29,9%	12,3%	2,7%	100%

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPTOR PENTRU FEMEI

Un alt plan la care mă voi referi în analiza atitudinii pe care populația o are față de femei, este cel al accesului la educație. Datele avute la dispoziție relevă o atitudine favorabilă față de participarea școlară a femeii (vezi tabelul 4), fapt reflectat și de situația obiectivă din societate la care am făcut referire anterior, arătând că a crescut după 1989 ponderea fetelor în învățământul mediu și superior.

Opțiunea populației pentru nediscriminarea femeilor în sistemul educațional este însoțită și de **sustinerea nediscriminării femeilor în ceea ce privește accesul la slujbe**. Mai mult, comparând rezultatele obținute în decursul timpului se poate constata o creștere a respingerii discriminării în accesul la slujbe (tabelul 5).

Deci, nu numai că suspendarea politicii practicate de regimul comunist de impunere a egalității între sexe nu a dus la încercarea de eliminare a acestora de pe piața muncii, ci a condus chiar la o creștere a nediscriminării. O explicație posibilă a acestui fapt poate rezida în însușirea de către populație a patternului conform căruia femeile și bărbații sunt egali în ceea ce privește accesul la munca plătită. Adoptarea acestui pattern a fost favorizată de nivelul de școlarizare crescut al femeilor din România și de existența unui număr mare de locuri de muncă oferite de

statul socialist.

Contrar așteptărilor formulate în ipoteze, **populația nu acordă prioritate în ceea ce le privește pe femei rolului de persoană angajată în muncă, ci celui de femeie în gospodărie**. Așa cum arată datele (vezi tabelul 6), se stabilește aproape un consens în ceea ce privește rolul prioritar al femeii de a fi mamă și soție. În schimb, egalitatea între o femeie care lucrează și o casnică, în ceea ce privește realizarea în viață, stârnește controverse.

Se conturează o imagine puțin contradictorie în ceea ce privește atitudinea față de participarea femeii la munca plătită. Pe de o parte, femeia care muncește nu își neglijează obligațiile de mamă și chiar este încurajată să muncească pentru a câștiga bani, asigurându-se un statut de egalitate cu bărbatul în accesul la slujbe și nesancționându-se câștigul mai mare al soției față de cel al soțului (Datele provenind din „Valori ...” 1997 arată că 64% dintre repondenți consideră că dacă o femeie câștigă mai mult decât soțul ei nu vor apărea probleme). Pe de altă parte, o femeie nu poate fi considerată „realizată” dacă nu are familie și copii. Practic imaginea femeii este legată de cea a familiei din care face parte, considerându-se că familia este mai importantă decât munca.

Tabelul 4

În ce măsură sunteți de acord cu afirmația: studiile superioare sunt mai importante pentru băieți decât pentru fete

Sursa datelor	Cu totul de acord	De acord	Împotrivă	Cu totul împotrivă
Valori... 1997	5,5%	16,3%	50,5%	28,0%

Tabelul 5

Acordul cu afirmația: când există puține locuri de muncă, bărbații au dreptul la slujbă mai mult decât femeile.

%	„Valori ...” 1993	„Valori...” 1999
De acord	41,1	36,0
Indiferent	14,1	17,4
Împotrivă	42,7	44,9
NR	2,1	1,7
Total	100	100

Notă: Am testat dacă distribuțiile sunt similare, utilizând testul KS, și am constatat că diferențele sunt semnificative pentru $p \leq 0,0005$ ($\chi^2 = 18,09$, $v = 3$).

Tabelul 6

Opinii față de prezența femeii pe piața muncii:

	În foarte mare măsură	În mare măsură	În mică măsură	În foarte mică măsură	Nu știu	Total
A avea o slujbă este un lucru foarte bun, dar ceea ce își doresc cu adevărat femeile este să aibă familie și copii.	32,1%	47,8%	10,2%	3,9%	6,0%	100 %
O soție care nu lucrează este tot atât de realizată ca și una care are o slujbă plătită.	13,0%	30,9%	31,6%	15,4%	9,15	100 %
Cea mai bună modalitate ca o femeie să fie independentă este să aibă o slujbă.	32,4%	40,9%	12,4%	4,3%	10,1 %	100 %
Ambii soți trebuie să câștige bani pentru întreținerea familiei.	42,9%	40,7%	12,0%	2,5%	1,9%	100 %

Notă: Sursa datelor „Valori...” 1999.

Din păcate, nu am avut la dispoziție date care să reflecte imaginea populației despre criteriile de apreciere ale reușitei în viață pentru un bărbat, însă datele disponibile îmi permit să afirm că pentru populația investigată fericirea este condiționată de căsătorie sau de existența unei relații stabile, iar copiii reprezintă o condiție obligatorie și pentru un bărbat pentru a se simți realizat (tabelul 7).

Deci, nu putem afirma că este vorba de aplicarea unor standarde diferite în ceea ce privește aprecierea reușitei în

viață a persoanelor de sexe diferite. Se poate vorbi, mai degrabă, de condiționarea reușitei în viață de succesul vieții de familie. De altfel, cei incluși în eșantion, în cadrul cercetării „Valori...” 1999, consideră, în proporție de 38% familia ca fiind mai importantă decât munca, acordă importanță egală ambelor în proporție de 58%, doar 9% considerând munca mai importantă decât familia. Prin urmare, pe piața muncii nu putem vorbi de o excludere a femeii în comparație cu bărbatul.

Tabelul 7

Criterii de succes în viață

	Cu totul de acord	De acord	Nici de acord, nici împotriva	Împotriva	Cu totul împotriva	Total
Un bărbat trebuie să aibă copii pentru a se simți realizat.	31,0%	40,8 %	19,3%	6,8%	2,0%	100%
Pentru a fi fericit trebuie să fii căsătorit sau să ai o relație stabilă.	38,1%	45,0 %	12,0%	4,0%	0,9%	100%

Notă: Sursa datelor „Valori...” 1999

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPT PENTRU FEMEI

Un ultim plan la care voi face referire este cel al sferei decizionale, politice. În acest plan, datele relevă existența unei **situații de controversă în atitudinea populației față de participarea femeilor la viața politică**. Astfel că, 47% dintre cei care au oferit un răspuns în cadrul cercetării „Valori...” 1997, susțin faptul că femeile ar trebui să se îngrijească de casă și să lase treburile țării în seama bărbaților. Pe fondul dispariției sistemului cotelor obligatorii din viața politică, proporția femeilor aflate la un nivel înalt al deciziei a scăzut așa cum am arătat anterior. Acest fapt s-a produs pe de o parte, ca urmare a reacției negative a populației față de politica forțat pro-feministă a regimului comunist (Elena Zamfir și alții, 1999, p. 275), pe de altă parte, ca urmare a faptului că femeile nu jucau decât în mică măsură un rol important în viața politică nici înainte de 1989, ele având mai degrabă un rol decorativ.

Cu toate acestea, mai bine de jumătate dintre respondenții la întrebarea referitoare la implicarea femeii în viața politică au dat un răspuns favorabil. Discrepanța dintre susținerea populației pentru participarea femeilor la viața politică și prezența relativ redusă în forurile legislative a acestora se poate datora nu atât unei atitudini de respingere din partea populației, în ansamblu, ci unui proces de selecție al candidaților operat la nivelul partidelor politice. Practica votului pe liste nu oferă cetățeanului posibilitatea de a opta pentru anumite persoane, ci pentru o listă de persoane propusă de un partid.

Deci, putem concluziona că populația are în general o atitudine favorabilă angajării femeii în muncă, însă îi atribuie acestora un rol important în ceea ce privește îngrijirea copiilor. Doar cei căsătoriți susțin ideea unei împărțiri a sarcinilor de creștere a copiilor între soți. În aceste condiții, există premisele susținerii din partea populației a unei politici sociale care să vizeze integrarea femeii în munca salariată, în paralel cu introducerea unor măsuri de suport pentru mamele care lucrează (creșe, grădinițe) și cu promovarea

unor măsuri care să stimuleze participarea tatălui la îngrijirea copiilor (de exemplu, introducerea concediului paternal).

Datele empirice la care am făcut apel nu validează în totalitate ipotezele formulate. Ipoteza susținerii largi din partea populației a participării femeii la viața școlară este confirmată, în schimb nefiind confirmate ipotezele susținerii majoritare pentru participarea la munca salariată și a respingerii femeii din sfera vieții politice. Aceste două aspecte constituie, mai degrabă, subiecte ale controversei sociale.

Cine susține inegalitatea între sexe?

În continuare voi încerca să găsesc explicații posibile ale realității descrise până acum. Mă voi opri asupra a trei aspecte considerate relevante: atitudinea de acceptare/ respingere a femeii pe piața muncii, cea de acceptare/ respingere la viața politică și cea de susținere a inegalității între sexe.

Pentru a vedea cum anume se structurează atitudinea populației față de femei în ceea ce privește aspectele pe care le investighez, am utilizat analiza factorială, aplicată variabilelor care se refereau la această atitudine. Analiza a fost efectuată folosind datele culese în cadrul cercetării „Valori...” 1999. Analiza factorială¹¹, ale cărei rezultate sunt prezentate în detaliu în Anexa 2, Tabelul 1A, a relevat existența a trei factori, consistenți și din punct de vedere teoretic. Primul factor identificat se referă la atitudinea de acceptare a inegalității între sexe, pe care l-am numit INEGALITATE. El explică în principal variația variabilelor „În ce măsură sunteți de acord cu: Cea mai bună modalitate ca o femeie să fie independentă este să aibă o slujbă/ Ambii soți trebuie să câștige bani pentru întreținerea familiei/ Într-o relație femeile își pot controla emoțiile mai bine decât bărbații”, măsurate pe o scală de la 1 la 4, unde 1 înseamnă acceptare puternică a afirmației, iar 4 respingere a acesteia.

Al doilea factor identificat s-ar putea numi „un copil are nevoie de mamă pentru a crește normal”. Acest factor, că-

ruia i-am pus eticheta CREȘTEREA COPIILOR, explică în principal variația variabilelor: În ce măsură sunteți de acord cu: O mamă care lucrează poate fi la fel de grijulie cu copiii săi ca și una care nu lucrează/ Un copil preșcolar va suferi dacă mama sa lucrează/ În general tații pot avea grijă de copii la fel de bine ca și mamele", măsurate tot pe scala expusă anterior.

Cel de-al treilea factor identificat se referă la atitudinea de acceptare/ respingere a implicării în munca salariată a femeilor, eticheta folosită fiind MUNCA. Factorul explică în principal variația variabilelor: " În ce măsură sunteți de acord cu: A avea o slujbă este un lucru foarte bun, dar ceea ce își doresc cu adevărat femeile este să aibă familie și copii/ O soție care nu lucrează este tot atât de bine realizată ca și una care are o slujbă plătită", măsurate pe o scală similară celei prezentate anterior.

De remarcat este faptul că aceste atitudini față de femei se structurează în mod diferit în spațiul românesc față de vestul Europei. Analiza factorială aplicată aceleiași baterii de itemi (vezi tabelul A2 din Anexa 2), pe date culese în 16 țări vest europene în 1990, relevă existența a doi factori care explică variația variabilelor respective, factori care au fost numiți *Respingerea rolului tradițional al femeii* și *Roluri egale pentru femei și bărbați*¹² (Loek Halman, Astrid Vloet, pag. 62). Această structurare diferită a atitudinii față de femei poate fi explicată prin situația diferită a femeilor în țările vestice, față de cele din est și prin orientările valorice diferite existente în cele două spații.

Avem de-a face, așadar, cu o realitate care poate fi descrisă sintetic prin raportarea la cele trei axe identificate mai sus: cea a inegalității, a creșterii copiilor și a participării la piața muncii. La acestea se mai adaugă o a patra dimensiune, cea a participării/ excluderii la sfera politică, ne-surprinsă de indicatorii disponibili în baza din 1999, dar prezentă în 1997 (din care lipsesc însă mare parte din celelalte variabile).

Primul aspect la care mă voi opri este cel al **acceptării/ respingerii femeii**

pe piața muncii. Așa cum am arătat, el constituie un subiect de controversă. În ipotezele formulate am încercat să identific o serie de factori explicativi pentru adoptarea unei atitudini favorabile sau defavorabile aspectului accesului la piața muncii. Între factorii care ar genera o atitudine favorabilă am inclus: orientarea valorică spre modernism, educația, vârsta, susținerea importanței condițiilor materiale și a omogenității culturale între soți și apartenența la sexul feminin, în tip ce susținerea faptului că femeile nu au drepturi egale în ceea ce privește accesul la slujbe va acționa în sens invers.

Pentru a testa efectul acestor factori asupra atitudinii luate în analiză am apelat la analiza de regresie, în care am considerat drept variabilă prezisă atitudinea favorabilă/ defavorabilă angajării femeii în muncă (MUNCA¹³). Drept predictorii am ales: orientarea valorică spre modernism (MODERN '99), considerarea asigurării unor condiții materiale și non-materiale (toleranță și respect reciproc între soți, înțelegerea, viața sexuală, împărțirea treburilor casnice, să discute problemele care apar între ei, să petreacă mai mult timp împreună, să discute despre interesele comune, să trăiască separat de părinți, să aibă condiții de locuire adecvate) ca fiind necesară pentru fericirea unei căsnicii (CONDITII), considerarea omogenității culturale între parteneri ca fiind necesară pentru fericirea unei căsnicii (OMOGENITATE), acceptarea ideii că bărbații au prioritate în fața femeilor în ceea ce privește accesul la slujbe (ACCES SLUJBA99), educația subiectului (EDUCAȚIE99), vârsta subiectului (VÂRSTĂ) și apartenența acestuia la sexul feminin (FEMININ)¹⁴.

Deci, conform modelului de regresie prezentat, factorii care influențează adoptarea unei atitudini favorabile angajării femeii în muncă sunt orientarea valorică spre modernism, considerarea condițiilor materiale și non-materiale, precum și a omogenității culturale a familiei ca fiind importante pentru fericirea unei căsnicii și educația. Cei cu o orientare pronunțată spre modernism, cu un nivel

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPTOR PENTRU FEMEI

crescut de educație și care consideră condițiile materiale și omogenitatea culturală a familiei ca fiind importante, vor fi înclinați să susțină participarea femeii pe piața muncii. Cei care consideră că bărbații au prioritate în fața femeilor în ceea ce privește accesul la slujbe, vor adopta atitudinea de respingere a participării femeii la munca salariată. Este semnificativ faptul că sexul și vârsta nu joacă nici un rol în influențarea atitudinii respective. Acest fapt arată că adoptarea unei atitudini defavorabile nu este un stereotip specific bărbaților, deci o atitudine de discriminare în aceste sens nu este influențată de sexul persoanei, ci de alte caracteristici cum ar fi educația și modernitatea.

Vârsta nu joacă un rol esențial în determinarea atitudinii respective, așa cum arată datele din tabelul 8. O posibilă explicație rezidă în modelul socialist de furnizare a bunăstării care condiționa bunăstarea individuală de muncă. Astfel, fiecare persoană trebuia să muncească pentru a-și asigura un trai decent, fapt ce și-a pus amprenta asupra mentalului colectiv. Indiferent de sex persoana trebuia să muncească pentru a-și asigura un anumit nivel de bunăstare. De la acesta regulă nu erau excluse nici femeile. Promovarea pe toată perioada regimului comunist a acestui tip de politică a avut impact nu numai asupra

generațiilor tinere, ci și asupra celor mai vârstnici, deoarece influența direct condițiile de viață ale fiecărei familii.

Un alt aspect asupra căruia mă voi opri este cel al acceptării/ respingerii ideii că un copil are nevoie de mama sa pentru a se dezvolta normal. Ipoteza de la care pornesc este că rezidența în mediul rural, vârsta înaintată, numărul crescut de copii și a fi căsătorit determină o atitudine favorabilă față de ideea că un copil are nevoie de mama sa pentru a se dezvolta normal, în timp ce orientarea spre modernitate și nivelul crescut de educație determină susținerea unei opinii contrare. Pentru testarea ipotezei am folosit analiza de regresie, în care am introdus ca variabilă prezisă atitudinea de susținere a ideii că un copil are nevoie de mama sa (CREȘTEREA COPIILULUI), iar drept predictor, mediul rezidențial (URBAN), vârsta (VÂRSTA), numărul de copii minori din gospodărie (COPII MINORI), starea civilă, nivelul de educație al subiectului (EDUCAȚIE) și orientarea spre modernitate (MODERN99). Însă, analiza de regresie nu a validat modelul elaborat ($R^2 = 0,044$). Din acest motiv am testat asocierea între variabila luată în analiză și celelalte variabile folosind coeficienți de corelație și testarea diferenței între medii cu ajutorul Testului t Student și prin procedura One Way ANOVA.

Tabelul 8

Model de regresie – Variabila prezisă MUNCA (atitudinea favorabilă/ defavorabilă angajării femeii în muncă)

Predictor	Coeficienți de regresie standardizați β	t	Prob. t	Diagnoza colinearității VIF
constanta		-0,871	0,384	
MODERN99	0,160	4,909	0,000	1,122
CONDIȚII	0,178	5,981	0,000	1,009
OMOGENITATE	0,123	3,805	0,000	1,191
ACCES SLUJBĂ99	-0,079	-2,465	0,014	1,160
EDUCAȚIE99	0,083	2,394	0,017	1,383
VÂRSTĂ	(-0,050)	1,899	0,141	1,292
FEMININ	(0,057)	-1,474	0,580	1,028
$R^2 = 0,124$		Testul F = 28,398 pentru v = 5 (prob F < 0,0005)		
Testul Durbin Watson = 1,858				

Notă: Sursa datelor – „Valori ...”1999.

Tabelul 9

Corelații ale variabilei CREȘTEREA COPILULUI (acceptarea/ respingerea ideii că un copil are nevoie de mama sa pentru a se dezvolta normal)

	Coeficienți de corelație Beauvais Pearson
MODERN99	-0,062
COPII MINORI	(-0,038)
EDUCAȚIE	-0,137
VÂRSTĂ	0,096

Notă: Sursa datelor „Valori...” 1999.

Datele prezentate în Tabelul 9 indică existența unei asocieri directe între vârstă și suportul pentru ideea că un copil are nevoie de mama sa. Astfel, cei vârstnici vor fi înclinați să susțină ideea respectivă, în timp ce tinerii o vor respinge. De asemenea, se constată o corelație inversă între nivelul de educație și atitudinea luată în discuție, precum și între aceasta și orientarea spre modernism. Deci, cei care vor respinge ideea necesității ca mama să își crească singură copilul sunt cei tineri, cei educați, și cu o orientare valorică predominant spre modernism. În plus, aceștia locuiesc predominant în mediul urban și sunt căsătoriți (vezi tabelele 10b, 10c). Interesant este și faptul că opinia luată în analiză nu variază în funcție de sex și nici în funcție de numărul de copii minori din gospodărie.

Susținerea/ respingerea atitudinii luate în analiză variază în funcție de starea civilă, așa cum anticipam în ipoteze, însă

asocierea este inversă celei prezise. Conform datelor empirice persoanele căsătorite vor respinge ideea că un copil are nevoie de mama sa pentru a crește normal, susținând mai degrabă ideea că și tatăl poate avea grijă de copii la fel de bine ca și mama. În schimb, cei separați și văduvii susțin cu tărie opinia contrară. În cazul primei categorii, această atitudine poate fi legată de anumite experiențe conjugale care au dus la separare, în timp ce în cazul celui de-al doilea grup atitudinea respectivă poate fi asociată și cu vârsta, mare parte a persoanelor văduve fiind vârstnice. Deci, cei căsătoriți nu optează pentru un model de familie în care sarcina îngrijirii copiilor revine exclusiv femeii, ci ea poate fi îndeplinită și de soț. Acest lucru poate fi justificat prin faptul că implicarea directă într-o căsătorie impune acceptarea din partea ambilor soți a unei flexibilizării a sarcinilor casnice, acestea devenind interschimbabile între cei doi parteneri.

Tabelul 10 a

Media variabilei CREȘTEREA COPILULUI în funcție de sex

	MASCULIN	FEMININ	t	Prob. t
NEVOIA DE MAMĂ	-3,74	3,81	1,53	0,216

Tabelul 10b

Media variabilei CREȘTEREA COPILULUI în funcție de mediul rezidențial

	URBAN	RURAL	t	Prob. t
NEVOIA DE MAMĂ	9,9	-7,60	7,57	0,006

Tabelul 10c

Media variabilei CREȘTEREA COPILULUI în funcție de starea civilă

	căsătorit	văduv	divorțat	separat	necăsătorit	F	Prob. F
NEVOIA DE MAMĂ	-3,96	13,92	7,93	133,49	0,61	3,17	0,013

Notă: Sursa datelor „Valori...” 1999.

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPTOR PENTRU FEMEII

Acest lucru se petrece pe fondul unei necesități crescute a implicării femeilor în muncă, în condițiile în care veniturile salariale sunt scăzute și un singur salariu nu poate asigura un nivel de trai decent, iar șomajul afectează atât pe femei, cât și pe bărbați, existând posibilitatea ca și soțul să își piardă locul de muncă, în timp ce soția continuă să lucreze. Deci, putem afirma că cei căsătoriți, cei tineri, cu nivel înalt de educație și cei care locuiesc la oraș este probabil să susțină o serie de măsuri de dezvoltare a serviciilor sociale destinate creșterii și îngrijirii copiilor, precum și o serie de măsuri legislative care să încurajeze împărțirea sarcinilor de îngrijire a copiilor între cei doi soți, cum ar fi cazul legii concediului paternal. Mediul rural este defavorabil însă unui astfel de model, împărțind ideea că prezența mamei este absolut necesară îngrijii corespunzătoare a copilului și neputând fi substituită de către nici un tip de serviciu social sau de către tată.

Următoarea temă de controversă pe care voi încerca să o explic este cea a **susținerii/ respingerii participării femeilor la viața politică**. Ipoteza de la care

pornesc este următoarea: o atitudine favorabilă acestei participări este determinată de un nivel crescut de educație, de atitudinea favorabilă schimbărilor democratice din societate și de rezidența în mediul urban, în timp ce credința în ceea ce afirmă biserica, susținerea faptului că femeile nu au drepturi egale cu bărbații în ceea ce privește accesul la slujbe și apartenența la sexul masculin, vor favoriza respingerea participării femeilor la viața politică.

Pentru testarea ipotezei am utilizat analiza de regresie, considerând drept variabilă prezisă atitudinea de acceptare/ respingere a participării femeilor la viața politică (POLITICĂ) și drept predictor: nivelul de educație al subiectului (EDUCAȚIE97), credința în ceea ce afirmă biserica (CRED_BIS97), acceptarea ideii că bărbații au prioritate în fața femeilor în ceea ce privește accesul la slujbe (ACCES_SLUJBA97), atitudinea favorabilă/ defavorabilă schimbărilor sociale și economice din societatea românească produse după 1989 (FAVORABIL_DEMOCRATIEI), rezidența în mediul urban (URBAN) și apartenența la sexul masculin (BĂRBAT)¹⁵.

Tabelul 11

Model de regresie – variabilă prezisă POLITICĂ (acceptarea participării femeilor la viața politică)

Predictor	Coefficienți de regresie standardizați β	t	Prob. t	Diagnoza colinearității VIF
constanta		10,966	0,000	
EDUCAȚIE	0,268	5,980	0,000	1,037
BĂRBAT	-0,171	-3,838	0,000	1,018
ACCES_SLUJBA97	-0,090	-1,990	0,047	1,051
CRED_BIS97	(-0,068)	-1,488	0,137	1,067
URBAN	(-0,055)	-1,126	0,261	1,241
FAVORABIL_DEMOCRATIEI	(0,045)	0,956	0,335	1,095
$R^2 = 0,109$				
Testul Durbin Watson = 1,873		Testul F = 18,702 pentru v = 3 (prob F < 0,0005)		

Notă: Sursa datelor – „Valori ...” 1997.

Așa cum arată modelul de regresie prezentat în tabelul 11¹⁶, variabilele care influențează semnificativ adoptarea unei atitudini favorabile/ defavorabile față de participarea femeilor la viața politică sunt nivelul de educație al persoanei, respingerea ideii de egalitate între sexe în ceea ce privește accesul la slujbe și apartenența la sexul masculin. Astfel că, un nivel crescut de educație determină adoptarea unei atitudini favorabile față de accesul femeilor în politică, în timp ce ceilalți doi predictorii exercită o influență inversă. Deci, cei care vor susține participarea femeilor la viața politică sunt femeii, cu un nivel de instrucție ridicat, care resping ideea accesului diferit la slujbe în funcție de sex. În schimb, bărbații, mai ales cei cu un nivel scăzut de școlarizare, vor susține ideea contrară.

Modelul de regresie arată că acceptarea credințelor promovate de biserică nu joacă un rol important în explicarea variabilei prezise. Acest fapt se poate explica prin intermediul fenomenului de fragmentare a sistemelor de valori în societatea modernă (Peter Ester, Loek Halman, Ruud de Moor, 1993, pag. 18). Una dintre consecințele acestui fenomen constă în scăderea influenței valorilor din sfera religiei asupra altor sfere ale vieții sociale. Cu alte cuvinte, chiar dacă persoana acordă o importanță crescută afirmațiilor bisericii, totuși influența valorilor religioase împărtășite de aceasta va fi scăzută în alte sfere ale vieții, cu ar fi politica, morala, munca.

O altă variabilă eliminată din model este atitudinea favorabilă față de

schimbările sociale și economice produse în societatea românească. Aceasta se poate justifica prin faptul că procesul de emancipare a femeii și de participare a acesteia la viața politică nu a apărut odată cu fenomenul de democratizare ulterior momentului 1989. Perioada de tranziție a adus cu sine creșterea posibilității de acces a indivizilor la viața politică, însă acest fenomen nu a fost legat de implicarea crescută a femeii în politică, datele demonstrând chiar contrariul. Deci, atitudinea favorabilă față de schimbările survenite în societatea românească nu influențează atitudinea față de participarea politică a femeii, pentru că acest fenomen nu face parte din sfera schimbărilor sociale apărute după 1989.

Un ultim aspect asupra căruia mă voi opri este cel al **atitudinii de acceptare/ respingere a inegalității între sexe**. Ipoteza de la care pornesc este că orientarea valorică spre modernism, nivelul crescut de educație, vârsta, apartenența la sexul feminin se asociază cu o atitudine favorabilă față de statutul de egalitate al femeii, în timp ce atitudinea de discriminare, cea de respingere a democrației, credința în ceea ce afirmă biserică și respingerea drepturilor egale între bărbați și femei pe piața muncii se asociază cu o atitudine defavorabilă. Pentru testarea asocierii dintre variabila atitudine favorabilă/ defavorabilă inegalității între sexe (INEGALITATE) cu variabilele: orientare spre modernism (MODERN99), credința în ceea ce afirmă biserică (CRED_BIS99), atitudine defavorabilă democrației (ANTI_DEMOCRATIE), atitudinea de discrimi-

Tabelul 12

Corelații ale variabilei INEGALITATE (atitudine favorabilă defavorabilă egalității între sexe)

	Coefficienți de corelație Beauvais Pearson	Coefficienți de regresie standardizați β
MODERN99	(-0,003)	-0,040
CRED_BIS99	-0,129 ¹⁷	-0,120
ANTI_DEMOCRATIE	-0,118	-0,118
DISCRIMINARE	0,148	0,137
EDUCAȚIE	(-0,043)	-0,050
VÂRSTĂ	(-0,077)	-0,005
Notă: Sursa datelor „Valori...” 1999.		$R^2 = 0,072$

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPTOR PENTRU FEMEI

nare (DISCRIMINARE), nivelul de educație al subiectului (EDUCAȚIE99) și vârsta subiectului (VÂRSTĂ), voi folosi corelația, iar pentru variabilele mediu rezidențial (MEDIU) și sex (SEX) voi folosi compararea mediei între grupuri.

Din datele prezentate în tabel rezultă că modelul de regresie elaborat nu explică variația predictorului (R^2 având o valoare scăzută), de aceea am utilizat în analiză coeficienți de corelație și analiza diferenței între medii.

Așa cum relevă datele, atitudinea defavorabilă egalității între sexe se asociază semnificativ cu credința în ceea ce spune biserica, cu atitudinea defavorabilă democrației și cu discriminarea, asocierea cea mai puternică fiind cu această ultimă variabilă. Deci, susținerea inegalității între sexe este legată strâns de prezența unei atitudini ostile alterității, de ideea că oamenii nu sunt numai diferiți, ci și inegali, pornind de la criterii precum diferențele biologice. Alt factor care este asociat respingerii egalității între sexe este atitudinea defavorabilă democrației ca formă de guvernare. Democrația promovează un statut de egalitate între toți cetățenii, astfel că respingerea democrației este legată de respingerea statutului de egalitate între cetățeni, care justifică și susținerea inegalității între sexe. Un alt factor care se asociază cu respingerea egalității între sexe este credința în ceea ce spune biserica.

Deși credința în ceea ce spune biserica nu se asociază cu atitudinea de acceptare/ respingere a participării femeilor la politică, totuși aceasta se asociază cu

acceptarea inegalității între sexe. Acest fapt se poate explica prin influența diferită pe care a avut-o secularizarea forțată împușă de comunism. Vechiul regim a eliminat aproape total biserica din sfera vieții publice, această instituție nemaiavând nici un rol în viața publică și, implicit, în sfera politică. Însă secularizarea forțată nu a atins în egală măsură și sfera vieții private. Astfel, pe fondul segmentării sistemului de valori, ceea ce spune biserica are influență mai ales în sfera vieții private și mai puțin în sfera vieții politice.

Atitudinea favorabilă/ defavorabilă inegalității între sexe nu este diferențiată însă în funcție de sex (tabelul 13.a), bărbații nefiind mai înclinați decât femeile să susțină că femeile nu le sunt egale. Diferențele apar însă în ceea ce privește mediul rezidențial (Tabelul 13.b), cei care locuiesc în mediul rural arătându-se mai favorabili unui model care promovează inegalitatea între sexe, decât cei care locuiesc în oraș.

Așa cum arată datele din tabelul care sistematizează rezultatele acestei secțiuni, se poate afirma că ipotezele formulate cu privire la factorii care influențează atitudinile investigate au fost doar parțial validate de datele empirice. Astfel, se confirmă ipoteza influenței orientării valorice spre modernism, a importanței acordate condițiilor materiale și omogenității culturale a familiei, a educației și a acceptării/ respingerii unui statut de egalitate între sexe în ceea ce privește accesul la slujbe, asupra atitudinii favorabile/ defavorabile participării femeilor pe piața

Tabelul 13 a

Media variabilei INEGALITATE în funcție de sex

	MASCULIN	FEMININ	t	Prob. t
INEGALITATE	-7,7	7,8	6,56	0,011

Tabelul 13 b

Media variabilei INEGALITATE în funcție de mediul rezidențial

	URBAN	RURAL	t	Prob. t
INEGALITATE	-9,9	11,0	12,84	0,000

Notă: Sursa datelor „Valori...” 1999.

muncii, în timp ce se respinge ipoteza influenței jucate de vârstă și de sex asupra acesteia. De asemenea, se confirmă influența nivelului de educație, a sexului și a respingerii statutului de egalitate între sexe în accesul la slujbe, asupra atitudinii de acceptare/ respingere a participării femeii la viața politică, fiind infirmată ipoteza influenței jucate de credința în ceea ce spune biserica, a atitudinii favorabile schimbărilor produse în societate și cea a mediului rezidențial, asupra atitudinii investigate. În ceea ce privește atitudinea favorabilă/ defavorabilă inegalității între sexe, se confirmă ipoteza asocierii cu o atitudine de discriminare față de alteritate, cu credința în ceea ce spune biserica, cu mediul rezidențial și cu atitudinea defavorabilă democrației. Interesant este faptul că apartenența la sexul masculin nu joacă nici un rol în adoptarea unei atitudini favorabile inegalității între sexe. Această variabilă, sexul, nu joacă, de asemenea, nici un rol nici în adoptarea unei atitudini de respingere a femeilor de pe piața muncii, singurul domeniu în care bărbații spun *nu* participării femeilor fiind cel al vieții politice.

Tipuri de atitudini față de femei

Pentru a determina legitimitatea potențială a politicilor de suport pentru femei, este necesar să vedem dacă în societate există un o atitudine unitară în ceea ce privește atitudinea față de femei, sau dacă indivizii se grupează în categorii, pornind de la anumite caracteristici comune.

Acest lucru este important din perspectiva politicilor sociale pentru identificarea unor grupuri care sunt dispuse să susțină un anumit tip de măsuri de politică socială față de femei. Pentru determinarea unor eventuale tipuri am folosit cele trei criterii ce definesc sintetic spațiul acestor reprezentări: atitudinea de acceptare/ respingere a egalității între sexe (INEGALITATE), susținerea ideii că un copil are nevoie de mama sa pentru a fi îngrijit (CREȘTEREA COPIILOR) și atitudinea favorabilă/ defavorabilă angajării femeii în muncă (MUNCA).

Pornind de la aceste trei criterii analiza dendrogramei a relevat existența a trei tipuri de atitudini care sunt consistente din punct de vedere teoretic. Folosind metoda de *clasificare k-mean clusters* am obținut următoarele centre (vezi tabelul 14).

Am numit cele trei tipuri identificate: Inegalitarul, Tradiționalistul și Modernul. Acestea vor fi descrise pe scurt mai jos.

Inegalitarul este cel care consideră că femeile nu sunt egale cu bărbații, această diferență făcându-se simțită și în ceea ce privește participarea femeii la muncă, deoarece respinge ideea angajării femeii în muncă. Refuzul muncii salariate pentru femei nu este justificat prin faptul că acestea ar trebui să aibă grijă de copii, deoarece este respins faptul că un copil are nevoie de mamă pentru a se dezvolta normal. Participarea femeii la piața muncii este respinsă pentru că aceasta are un statut de inegalitate față de bărbat, la modul general.

Tabelul 14

Tipurile sociale identificate

Variabila	INEGALITARUL	TRADIȚIONALISTUL	MODERNUL	Media în populație	Testul F	Prob. F
INEGALITATE	43,04	1,63	-52,5	-0,024	103,506	0,000
MAMA COPIL	-50,24	116,23	-41,36	5,16	621,750	0,000
MUNCA	-63,72	-5,63	79,27	1,04	299,946	0,000
Nr. de cazuri	416	304	351			

Notă: Sursa datelor „Valori...” 1999.

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPTOR PENTRU FEMEI

Tabelul 15

Caracteristicile celor trei tipuri

Variabila	INEGALITARUL	TRADIȚIONALISTUL	MODERNUL	Media în populație	F	Prob. F
VÂRSTĂ	45,4	49,2	42,9	46,2	10,72	0,000
EDUCAȚIE99	6,23	5,73	7,27	6,3	24,06	0,000
VENIT	514.853	486.856	612.402	531.346	5,63	0,004
MODERN99	-16,78	-20,25	-1,83	-13,11	15,84	0,000
DISCRIMINARE	8,77	-9,42	0,62	0,93	2,97	0,052
ANTI DEMOCRATIE	8,08	7,78	-15,35	0,17	6,12	0,002
CRED-BIS99	5,52	-6,82	-3,31	-0,87	1,43	0,238
OMOGENITATE	-3,9	-11,24	17,89	1,21	7,44	0,001

Nota 1: Cifrele de pe primele patru coloane ale tabelului reprezintă media grupului respectiv pentru variabila luată în analiză. Testarea diferențelor între mediile grupurilor a fost făcută prin procedura One Way ANOVA, iar valorile testului F și semnificația sa sunt prezentate pe ultimele coloane ale tabelului. Pentru testarea diferențelor între mediile fiecărui grupuri, pentru grupuri omogene am utilizat, testul Bonferroni, iar pentru grupuri neomogene am folosit testul Tamhane's. Diferențele semnificative între mediile grupurilor luate în parte sunt marcate în tabel prin îngroșarea celulelor și a valorilor corespunzătoare.

Nota 2: sursa datelor: „valori...” 1999.

În plus, acest tip prezintă atitudinea cea mai pronunțată de discriminare, respingând tot ceea ce este diferit de el însuși și de „normativitate”.

Interesant este faptul că acest tip este egal răspândit printre ambele sexe (vezi Tabelul 16), nefiind asociat cu apartenența la sexul masculin, așa cum ar fi fost de așteptat. În schimb, acest tip este localizat predominant în mediul rural, fiind asociat probabil cu o mentalitate de tip tradițional care acordă un statut de inegalitate celor două sexe. Este, probabil, tipul celui care locuiește la sat, de vârstă medie, care respinge emanciparea femeii, nu în virtutea ideii că aceasta are anumite sarcini casnice care îi sunt atribuite în mod tradițional, ci pentru că este inferioară bărbatului.

Tipul **Tradiționalist** este cel care acordă femeii un statut de egalitate, însă îi atribuie roluri casnice care revin în mod tradițional femeii, cum ar fi cel de creștere și îngrijire a copiilor, considerând că un copil are nevoie de mamă pentru a fi îngrijit adecvat. Persoanele care aparțin acestui tip consideră că femeile nu au

neapărat nevoie de slujbă nu pentru că ar fi inferioare bărbaților, ci pentru că acestea au roluri diferite. În comparație cu celelalte două tipuri, Tradiționalistul este cel mai vârstnic, cel mai puțin educat, cu veniturile cele mai scăzute, localizat predominant în mediul rural. Cei care aparțin acestui tip consideră că bărbații trebuie să aibă prioritate în ceea ce privește accesul la slujbe, acest fapt nu se datorează însă inegalității în drepturi între cele două sexe, ci rolurilor diferite care le sunt atribuite. Este cazul persoanelor mai vârstnice de la sat care consideră că femeilor le revine prioritar sarcina creșterii copiilor, însă această diferențiere de roluri între cele două sexe nu implică un statut de inegalitate. Nici apartenența la acest tip nu diferă în funcție de sex, el fiind egal răspândit între bărbați și femei (tabelul 16.1).

Cel de-al treilea tip este cel al **Modernului**, care diferă din multe puncte de vedere de celelalte două tipuri. Modernul este cel care acordă femeii un statut de egalitate cu bărbatul, consideră că un copil nu are neapărată nevoie de mama sa care

să îl îngrijească și afirmă că femeile au nevoie de slujbă. În comparație cu celelalte două tipuri este mai tânăr, mai bine educat, cu venitul cel mai crescut, localizat cu precădere în mediul urban, cu orientare valorică spre modernism, care acceptă faptul că democrația este o formă bună de guvernare și acordă importanță omogenității culturale a familiei. Pentru aceste persoane, femeile

și bărbații au un statut de egalitate, în virtutea faptului că toți cetățenii au drepturi egale. Susținerea opțiunii pentru egalitate între sexe este întărită și de susținerea importanței pe care o are omogenitatea culturală a familiei, acest tip susținând egalitatea între soți inclusiv prin compatibilitate la nivel cultural.

Tabel 16

Distribuția tipurilor în funcție de mediul rezidențial

	Mediu		Total
	Urban	Rural	
inegalitarul	204	212	416
VRA	-3,0	3,0	
tradiționalistul	150	154	304
VRA	-2,3	2,3	
modernul	233	118	351
VRA	5,3	-5,3	
Total	587	484	1071

Nota: $\chi^2 = 28,240$ pentru $v = 2$ și $p < 0,0005$.

Tabel 16.1

Distribuția tipurilor în funcție de sex

	Sexul		Total
	masculin	feminin	
inegalitarul	209	207	416
VRA	,3	-,3	
tradiționalistul	149	155	304
VRA	-,2	,2	
modernul	173	178	351
VRA	-,1	,1	
Total	531	540	1071

Nota: $\chi^2 = 0,124$ pentru $v = 2$ și $p = 0,940$.

Tabel 16.2

Percepții ale inegalității sexelor față de muncă în funcție de cele trei tipuri atitudinale

	Când există puține locuri de muncă bărbații au dreptul la slujbă mai mult decât femeile			Total
	acord	dezacord	indiferent	
inegalitarul	155	188	71	414
VRA	,3	,4	,0	
tradiționalistul	141	113	45	299
VRA	4,4	-3,4	-1,1	
modernul	94	187	65	346
VRA	-4,5	3,6	1,0	
Total	390	488	181	1059

Nota 1: $\chi^2 = 28,045$ pentru $v = 4$ și $p < 0,0005$

Nota 2: Sursa datelor pentru tabelele 16, 16.1 și 16.2 - "Valori ..." 1999.

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPORT PENTRU FEMEI

Tabelul 17

Tipuri de politici sociale agreate în funcție de tipul social

Tipuri de politici sociale	Modernul	Inegalitarul	Tradiționalistul
Încurajarea accesului pe piața muncii	+	-	-
Servicii sociale pentru familiile cu copii	+	(+)	-
Salarii pentru casnice	(-)	(+)	+

Politici sociale față de femei

Întrebarea care se impune este: ce tip de politici sociale orientate spre femei este dispus să susțină fiecare dintre aceste trei tipuri? Modernul va fi dispus să susțină politici de integrare a femeii pe piața muncii, dublate de o serie de servicii sociale oferite familiilor care au copii, cum ar fi oferirea de cămine, creșe, cantine și alte facilități destinate mamelor care lucrează. Tradiționalistul este de așteptat să susțină o serie de politici adresate femeilor casnice, cum ar fi acordarea salariului pentru casnice. Este greu de definit tipul de politici care ar putea fi susținute de Inegalitar, însă se poate afirma că acesta nu va susține măsurile de stimulare a angajării femeii în muncă.

Voi încerca să sistematizez tipurile de politici pe care ar fi dispus să le susțină fiecare dintre cele trei tipuri identificate. Voi utiliza pentru realizarea clasificării trei tipuri de măsuri de politici sociale vizând suportul pentru mame. Aceste măsuri sunt: încurajarea accesului femeilor pe piața muncii, servicii sociale pentru familiile cu copii, salarii pentru casnice.

Modernul este înclinat să susțină politici de încurajare a participării femeii pe piața muncii, dublate de servicii sociale destinate familiilor, cum ar fi servicii de îngrijirea a copiilor, a bătrânilor, a persoanelor bolnave. Pe baza datelor disponibile nu putem afirma cu exactitate, însă este probabil să nu susțină acordarea de salarii pentru casnice, în condițiile în care femeia este protejată în special ca participant la piața muncii și nu în calitate de femeie.

Despre **Inegalitar** este greu de afirmat ce tip de politică socială de protecție a femeilor este dispus să susțină,

așa cum am arătat mai sus, însă nu va considera legitimă o politică de integrare a femeilor pe piața muncii. Probabil că susține acordarea de salarii pentru casnice și existența unei rețele extinse de servicii sociale de suport pentru familie. Dintre toate cele trei tipuri acesta pare a fi cel mai "costisitor" pentru societate, deoarece nu încurajează participarea femeii la muncă, dar faptul că femeile nu lucrează nu scutește societatea de oferirea unor servicii către familii.

Cel de-al treilea tip **Tradiționalistul** nu încurajează participarea femeii la munca salariată, în schimb, consideră că acestea îi revine un rol important în creșterea copiilor. Astfel că acest tip nu consideră necesare serviciile sociale pentru familii cum ar fi căminele, creșele, grădinițele. Este de așteptat ca acest tip să susțină acordarea de beneficii pentru casnice (de exemplu, salariul pentru casnice).

Pe baza rezultatelor obținute prin apelul la datele empirice se poate afirma că nu există un singur tip de atitudine față de femei în ceea ce privește accesul acestora la piața muncii, rolul lor în îngrijirea copiilor și acceptarea/ respingerea inegalității între sexe, ci există tipuri de atitudini. În funcție de apartenența la una dintre cele trei tipuri de atitudini este mai probabil ca persoana respectivă să acorde suport unui tip de politică sau altul. Datele demonstrează o diferențiere clară între modelul preferat în mediul rural și cel preferat în mediul urban, cel de-al doilea fiind favorabil angajării în muncă a femeii, în timp ce primul susține ideea femeii casnice. Deci, în timp ce orașul ar acorda suport unor politici care să încurajeze participarea femeii la muncă, mediul rural va fi favorabil unor măsuri care să acorde

protecție și sprijin femeilor casnice. Încurajarea implicării femeii în muncă presupune nu doar elaborarea unor măsuri care să vizeze numai piața muncii. Apare în acest caz necesitatea redimensionării serviciilor sociale destinate îngrijirii copiilor, bătrânilor, persoanelor bolnave, precum și a schemelor de asigurări sociale. Modelul rural impune regândirea schemelor de ajutor pentru femeile casnice, precum și scăderea investițiilor în sector serviciilor sociale de îngrijire a copiilor, bătrânilor, dar și a schemelor de asigurări sociale, astfel încât femeile care nu lucrează să nu fie eliminate.

Concluzii

Putem conchide că doar atitudinea față de participarea școlară a femeilor înregistrează un consens, aceasta bucurându-se de un sprijin larg din partea populației. În schimb, în ceea ce privește accesul femeilor pe piața muncii și la viața politică

opiniile sunt împărțite, aceste două probleme stârnind o controversă. Așa cum am văzut, implicarea femeii în viața politică este susținută de persoanele cu un nivel crescut de educație, însă este refuzată de către bărbați. Însă susținerea participării la munca salariată a femeilor nu este influențată de sex, bărbații neavând o atitudine de respingere în acest sens. Opțiunea pentru un tip sau altul de politici sociale de suport pentru femei nu se face în funcție de sex, nu sexul persoanei determină susținerea unui anumit tip de politică sau al altuia, ci după cum am văzut, intervin alți factori. Practic, se conturează două modele referitoare la politicile de suport pentru femei, un model care favorizează angajarea în muncă a femeii, împărțit de cei care locuiesc în mediul urban și un model susținut de cei din mediul rural care leagă femeia de casă și familie. Primul model, pentru care există suport în rândul celor din mediul urban și al celor căsătoriti, susține emanciparea femeii, în timp ce al doilea model o trimite „la cratiță”.

ANEXA 1

Indicii folosiți în analiză

Denumirea indicelui	Modul de construcție și semnificația indicilor	Sursa datelor:
ACCES_SLUI-BĂ97 ACCES_SLUI-BĂ99	Indice al respingerii ideii de egalitate între sexe în ceea ce privește accesul la locurile de muncă. Construit ca variabilă dummy, unde 1 înseamnă acceptarea afirmației „Când există puține locuri de muncă bărbații au dreptul la slujbă mai mult decât femeile”, iar 0 respingerea acesteia sau alegerea variantei de răspuns „indiferent”.	Valori 1997 1999
ANTI_DEMO-CRAȚIE	Indice al atitudinii de respingere a democrației ca formă de guvernare. Este construit ca scor factorial, înmulțit cu -100, din răspunsurile la întrebările: „În ce măsură sunteți de acord că democrația este mai bună decât orice altă formă de guvernare, chiar dacă nu este perfectă; în democrație sistemul economic funcționează prost; democrațiile sunt instabile, iar politicienii nu se prea înțeleg între ei; democrațiile nu sunt bune în a menține ordinea”, măsurate pe o scală de la 1 la 4, unde 1 înseamnă acord total iar 4 respingere totală. Analiza factorială a relevat existența unui singur factor ($KMO=0,675$, iar pentru Testul de sfericitate a lui Bartlett $\chi^2=785,060$ pentru $v = 6$) care explică 51,46% din variația variabilelor.	Valori 1999

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPTOR PENTRU FEMEI

BĂRBAT	Variabilă dummy, unde 1 înseamnă că repondentul este de sex masculin, iar 0 că este de sex feminin	Valori 1999
CONDIȚII	Indice al considerării condițiilor materiale și ne-materiale ca fiind foarte importante pentru fericirea căsniciei. Este construit ca scor factorial conform Tabelului A3 prezentat în Anexa 2.	Valori 1999
COPII MINORI	Număr de copii minori din gospodărie	Valori 1999
CRED_BIS97	Indice al credinței în ceea ce spune biserica. Este construit ca scor factorial din răspunsurile la itemii: „Credeți că biserica oferă răspunsuri potrivite la: problemele morale și nevoile individului; problemele vieții de familie; nevoile spirituale ale oamenilor; problemele sociale din țară”. Analiza factorială a relevat existența unui singur factor (KMO=0,756, iar pentru Testul de sfericitate a lui Bartlett $\chi^2=701,555$) care explică 58,5% din variația variabilelor.	Valori 1997
CRED_BIS99	Indice al credinței în ceea ce spune biserica. Este construit ca scor factorial din răspunsurile la itemii: „Credeți că biserica oferă răspunsuri potrivite la: problemele morale și nevoile individului; problemele vieții de familie; nevoile spirituale ale oamenilor; problemele sociale din țară”. Analiza factorială a relevat existența unui singur factor (KMO=0,729, iar pentru Testul de sfericitate a lui Bartlett $\chi^2=1023,424$) care explică 59,4% din variația variabilelor.	Valori 1999
CREȘTEREA COPIILOR	Indice al atitudinii favorabile faptului că un copil are nevoie de mamă pentru a se dezvolta normal. Construit ca scor factorial conform tabelului A1 prezentat în Anexa 2.	Valori 1999
DISCRIMI-NARE	Indice al atitudinii de discriminare pe criterii biologice, de deviere de la normele morale și juridice și de extremism politic. Construit ca scor factorial, înmulțit cu -100, din răspunsurile de respingere a unor vecini care să fie: persoane cu dosar penal, persoane de rasă diferită, extremiști de stânga, alcoolici înrăiți, extremiști de dreapta, persoane cu familii numeroase, persoane cu probleme psihice, musulmani, imigranți, persoane care au SIDA, persoane dependente de droguri, homosexuali, evrei, țigani, maghiari. Analiza factorială a relevat existența unui factor (KMO=0,876, iar pentru Testul de sfericitate a lui Bartlett $\chi^2=7376,18$, pentru $v=105$) care explică 37,9% din variația variabilelor.	Valori 1999
EDUCAȚIE97	Indice al educației subiectului, măsurat pe o scală de la 1 la 10, unde 1 înseamnă "fără școală" și 10 "licențiat sau mai mult"	Valori 1997
EDUCAȚIE99	Indice al educației subiectului, măsurat pe o scală de la 1 la 13, unde 1 înseamnă "fără școală" și 13 "masterat, doctorat".	Valori 1999
FAVORABIL DEMOCRAȚIEI	Indice al atitudinii favorabile față de schimbările produse în societatea noastră cum ar fi: democrația, tranziția, reforma, privatizarea. Este construit ca scor factorial din răspunsurile la întrebările: „Ce sentimente aveți atunci când auziți de comunism; capitalism; reformă; democrație; privatizare; tranziție”, măsurate pe o scală de la 1 la 4, unde 1 înseamnă „foarte proaste”, iar 4 „foarte bune”. Analiza factorială a relevat existența unui singur factor (KMO=0,778, iar pentru Testul de sfericitate a lui Bartlett $\chi^2=810,2$) care explică 43,9% din variația variabilelor.	Valori 1997
FEMEIE	Variabilă dummy, unde 1 înseamnă că respondentul este de sex feminin, iar 0 că este de sex masculin.	Valori 1999
INEGALITATE	Indice al atitudinii de acceptare a inegalității între sexe. Construit ca scor factorial conform tabelului A1 prezentat în Anexa 2.	Valori 1999
MEDIU	Mediul rezidențial al subiectului (rural/ urban).	Valori 1999

MODERN99	Indice al modernității individuale, construit ca Indice al Opiniei personale Dominante (IOPD) din răspunsurile la întrebările: „În general, în viața de zi cu zi preferați: ce este obișnuit sau ce este nou” ; să planificați modul de cheltuire al banilor sau să îi cheltuiți fără un plan anume” (pentru care am considerat drept răspunsuri pozitive alegerea variantelor: „ce este nou” și să planificați modul de cheltuire al banilor”) și la itemii: „Credeti că este mai bine să ai un salariu mic dar sigur, decât unul mare dar nesigur” și „În viață omul este mai bine să se călăuzească după obișnuință”, măsurate pe o scală de la 1 la 4, unde 1 înseamnă acceptarea afirmației în foarte mare măsură și 4 în foarte mică măsură. Indicele variază de la -100 la 100, -100 însemnând orientare valorică spre tradiționalism și 100 spre modernism.	Valori 1999
MUNCA	Indice al atitudinii față de participarea femeii la munca salariată. Construit ca scor factorial conform tabelului A1 prezentat în Anexa 2.	Valori 1999
OMOGENI- TATE	Indice al considerării omogenității culturale a familiei ca fiind foarte importantă pentru fericirea căsătoriei. Este construit ca scor factorial conform Tabelului A3 prezentat în Anexa 2.	Valori 1999
POLITICA	Indice al atitudinii față de participarea femeii la viața politică. Este construit din răspunsul la întrebarea: „În ce măsură sunteți de acord cu afirmația: Femeile ar trebui să se îngrijească de casă și să lase treburile țării în seama bărbaților”, măsurat pe o scală de la 1 la 4, unde 1 înseamnă „cu totul de acord”, iar 4 „cu totul împotriva”.	Valori 1997
SEX	Sexul persoanei (feminin/ masculin).	Valori 1999
URBAN	Variabilă dummy, unde 1 înseamnă că respondentul locuiește în mediul urban, iar 0 că locuiește în mediul rural.	Valori 1997
VÂRSTA	Vârsta subiectului în ani.	Valori 1997 1999
VENIT	Indice al venitului pe membru din gospodărie	Valori 1999

LEGITIMITATEA POLITICILOR DE SUPTOR PENTRU FEMEI

ANEXA 2

Tabelul 1 A

Analiza factorială a atitudinii față de femei: saturații, comunalități, valori proprii.

	INEGALI- TATE	CREȘTEREA COPILOR	MUNCA	Comuna- lități
Ambii soți trebuie să câștige bani pentru întreținerea familiei	0,76	0,19	0,09	0,63
Cea mai bună modalitate ca o femeie să fie independentă este să aibă o slujbă	0,75	-0,03	-0,02	0,56
Într-o relație femeile își pot controla mai bine emoțiile decât bărbații	0,39	0,26	0,39	0,37
O mamă care lucrează poate fi la fel de grijulie față de copii săi ca și una care nu lucrează	0,12	0,72	0,13	0,55
Un copil preșcolar probabil va suferi dacă mama sa lucrează (are servicii)	0,15	-0,64	0,39	0,58
În general, tații pot avea grijă de copii la fel de bine ca și mamele	0,15	0,58	0,11	0,38
O soție care nu lucrează este tot atât de realizată ca și una care are o slujbă plătită	-0,29	0,22	0,72	0,66
A avea o slujbă este un lucru foarte bun, dar ceea ce își doresc cu adevărat femeile este să aibă familie și copii	0,25	-0,15	0,66	0,51
Variația totală explicată de factori	18,71	17,99	16,18	Total = 52,88

Coeficienții din tabel reprezintă saturații sau comunalități (doar în ultima coloană). Metoda de extracție folosită: analiza componentelor principale. Factorii au fost rotați pentru a asigura o interpretare mai intuitivă atât a lor cât și a variabilelor explicate (metoda folosită: equamax). Modelul explicativ este adecvat datelor: KMO=0,603.

Tabelul 2 A

Analiza factorială a atitudinii față de femei, realizată pe date provenind din 16 țări vest europene, culese în cadrul cercetării Valori ale Lumii (World Values Survey) în 1990.

	Respingerea rolului tradițional al femeii	Roluri egale pentru bărbați și femei
Ambii soți trebuie să câștige bani pentru întreținerea familiei		0.81
Cea mai bună modalitate ca o femeie să fie independentă este să aibă o slujbă		0.80
O mamă care lucrează poate fi la fel de grijulie față de copiii săi ca și una care nu lucrează	-0.56	
Un copil preșcolar probabil va suferi dacă mama sa lucrează (are servicii)	0.76	

O soție care nu lucrează este tot atât de realizată ca și una care are o slujbă plătită	0.53	-0.27
A avea o slujbă este un lucru foarte bun, dar ceea ce își doresc cu adevărat femeile este să aibă familie și copii	0.76	
Variația totală explicată de factori	33	22

NOTA: Sursa datelor Loek Halman, Astrid Vloet, pag. 62

Tabelul 3 A

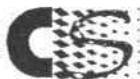
Analiza factorială a condițiilor considerate necesare pentru fericirea unei căsnicii: saturații, comunalități, valori proprii

	CONDIȚII	OMOGENI-TATE	Comunalități
Soții să discute despre interesele comune	0,74	-0,20	0,60
Să fie dispuși să discute problemele care apar între ei	0,79	-0,31	0,64
Să petreacă cât mai mult timp împreună	0,73	-0,12	0,55
Soții să se aprecieze și să se respecte reciproc	0,65	-0,23	0,48
Înțelegerea și toleranța	0,63	-0,21	0,45
Condițiile de locuire	0,62	0,08	0,40
Împărțirea treburilor casnice	0,58	-0,009	0,34
Să aibă copii	0,51	0,08	0,27
Soții să-și fie credincioși unul altuia	0,50	-0,03	0,26
Un venit potrivit	0,47	0,10	0,24
Viața sexuală	0,47	-0,28	0,30
Soții să trăiască separat de părinți	0,31	-0,13	0,12
Soții să provină din același mediu social	0,26	0,69	0,55
Soții să aibă aceleași opinii politice	0,20	0,68	0,50
Soții să aibă aceleași credințe religioase	0,36	0,67	0,59
Soții să fie de aceeași etnie	0,37	0,67	0,59
Variația totală explicată de factori	29,05	13,96	Total = 43,02

Coeficienții din tabel reprezintă saturații sau comunalități (doar în ultima coloană). Metoda de extracție folosită: analiza componentelor principale. Modelul explicativ este adecvat datelor: KMO=0,867

Note și bibliografie

1. Concept care desemnează corespondența între opțiunile politice și valorile promovate de colectivitate (Cătălin Zamfir, 1997, pag. 75).
 2. Monica Fong, 1996, pag. 39.
 3. Women in Transition, 1999, 1999, pag. 94.
 4. Cristina Chiva, 1998, pag. 15.
 5. Women in Transition, 1999, p. 100.
 6. Această categorie este definită conform clasificării ISCO 88 ca *professionals*, adică specialiști.
 7. Un exemplu relevant în aceste sens îl poate constitui faptul că femeilor li se refuză în religia creștină statutul de preot, accesul la forurile de conducere ale bisericii.
 8. Cercetarea a fost realizată în 1993 de Institutul de Cercetare a Calității Vieții pe un eșantion de 1103 persoane, în vârstă de peste 18 ani, eșantion pe cote.
 9. Cercetarea a fost realizată de Institutul de Cercetare a Calității Vieții în colaborare cu Catedra de Sociologie a Universității București, cercetare finanțată de CNCSU și coordonată de prof. univ. dr. Dumitru Sandu. Eșantionul probabilist, multistadial, cuprinde 1000 de persoane, în vârstă de peste 18 ani, fiind reprezentativ pentru populația cu drept de vot a României. Cercetarea a fost realizată în noiembrie 1997.
 10. Cercetarea a fost realizată de Institutul de Cercetare a Calității Vieții în colaborare cu European Values Study Group și cu Catedra de Sociologie a Universității București, coordonator Lucian Pop.
 11. Cercetarea a fost realizată în perioada iulie 1999, cu sprijin financiar din partea CNCSU și a European Values Study Group. Eșantionul probabilist, multistadial cuprinde 1146 de persoane, în vârstă de peste 18 ani, fiind reprezentativ pentru populația cu drept de vot a României.
 12. În analiza datelor, non-răspunsurile au fost tratate ca missinguri, iar varianta „Nu știu” a fost asimilată mijlocului de scală.
 13. Analiza factorială prezentată mai sus este realizată pe un set mai mare de variabile decât cele folosite de Halman și Vloet (am adăugat itemii: „Într-o relație femeile își pot controla sentimentele mai bine decât bărbații” și „În general, tații pot avea grijă de copii la fel de bine ca și mamele”). Repetând pentru România analiza pe exact aceiași itemi ca Halman și Vloet, factorii extrași rămân aceiași ca mai sus (INEGALITATE, CREȘTEREA COPIILOR și MUNCA). Comparatia între România și vestul Europei se poate astfel realiza.
 14. Modul de construcție al indicilor utilizați în analiză este prezentat în Anexa 1.
 15. Metoda de reținere în modelul de regresie a predictorilor a fost selecția pas cu pas (stepwise).
 16. Metoda de reținere în modelul de regresie a predictorilor a fost selecția pas cu pas (stepwise).
 17. Am utilizat baza de date din 1997, pentru că în cea din 1999 indicele POLITICA nu a fost disponibil.
 18. Valorile îngroșate în tabel reprezintă asocieri statistice semnificative, pentru un nivel de semnificație $p=0,01$.
- Chiva, Cristina (1998) – „Introducere la ediția românească”, în Michale Banton - **Discriminarea**, Editura DU Style, Seria Concepte în științele sociale, București.
- Comitetul Național Român pentru Conferința Mondială privind Condiția Femeii - **Statutul femeii în România (1980 – 1994)**, Raport Național.

- van Deth, Jan W. (1995) – „The Impact of values” în Jan W van Deth și Elinor Scarbrought (coord.) – **The Impact of Values**, Oxford University Press, Oxford
- van Deth, Jan W. (1995) – „A Macro Setting for Micro Politics” în Jan W van Deth și Elinor Scarbrought (coord.) – **The Impact of Values**, Oxford University Press, Oxford
- Esping-Andersen, Gosta (1997) – „After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in Global Economy” în Gosta Esping-Andersen (coord.) – **Welfare State in Transition – National Adaptation in Global Economies**, Sage Publications, Londra.
- Ester, Peter, Loek Halman, Ruud de Moor (coord.) (1993) – **The Individualizing Society – Value Change in Europe and North America**, Tilburg University Press, Tilburg.
- Fong, Monica (1996) – **România: problemele femeilor în perioada de tranziție**, Departamentul de Politică Socială și Sărăcie al Băncii Mondiale.
- George, Vic (1996) – „The Future of Welfare State” în Vic George și Peter Taylor-Gooby (coord.) **European Welfare Policy – Squaring the Welfare Circle**, St. Martin's Press, New York.
- George, Vic, Paul Wilding (1994) – **Welfare and Ideology**, Harvester Wheatsheaf, New York, London.
- Halman Loek, Astrid Vloet - **Measuring and comparing values in 16 countries of the western world - Documentation of the European Values Study 1981-1990 in Europe and North America**, Manuscript
- Inglehart Ronald (1990) – **Culture Shift in Advanced Industrial Society**, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Munich Richard (1987) – „Parsonian Theory Today: In Search of a New Synthesis”, în Anthony Giddens, Jonathan Turner (coord.), **Social Theory Today**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Pierson Christopher (1991) – **Beyond the Welfare State?**, Polity Press, Cambridge.
- Sandu Dumitru (1996b) – **Sociologia tranziției**, Editura Staff, București.
- UNICEF (1999) – **Women in Transition**, The MONEE Project, Regional Monitoring Report, Nr.6.
- Zamfir, Cătălin (1997) – „Legitimitatea guvernării” în **Raportul Național al Dezvoltării Umane – România 1997**, Editura Expert, București.
- Zamfir, Cătălin (1999b) – **Politica socială în socialism** în Cătălin Zamfir – coord. (1999).
- Zamfir, Cătălin (coord.) (1999) – **Politici sociale în România: 1990-1998**, Editura Expert, București.
- Zamfir, Elena și alții (1999c) – **Politici de suport pentru femei** în Cătălin Zamfir – coord. (1999).